

ŽEMAITIŠKI TEKSTAI tarpukariu leistame laikraštyje „ŽEMAIČIŲ PRIETELIUS“

DANUTĖ MUKIENĖ

„Žemaičių prietelius“ – pagrindinis ir ilgiausiai (1925–1940 m.) leistas Žemaitijai skirtas laikraštis. Jis buvo spausdinamas Kauno „Švyturio“ ir Telšių vyskupijos spaustuviėje, redakcija veikė Telšiuose. Pirmajame laikraščio puslapyje būdavo nurodoma, kad tai „katalikybės, tautybės ir demokratybės liaudžiai šviesti savaitraštis“. 1925–1926 m. jį leido Katalikų veikimo centro Telšių skyrius, o vėliau (1926–1940 m.) – Telšių vyskupija. Kartais viešai būdavo deklaruojama, kad leidėjas – žemaičių katalikiškos organizacijos. Savaitraštis turėjo priedų („Jaunimas“, „Šeimyna“, „Svirplys“, „Naujakuris“ ir kt.). Jie buvo leidžiami neperiodiškai.

Laikraštį įsteigė iš Marijampolės apskrities S. Kalvarijos valsčiaus Pasūduonio kaimo kilęs ano meto lietuvių katalikų veikėjas, teisininkas, leidėjas Jurgis Dagilis (1903–1941). Jis 1925–1926 m. „Žemaičių prietelių“ ir redagavo. Iš viso buvo išleisti 758 laikraščio numeriai. Jų apimtis – nuo 4 iki 10 puslapių. Vėlesniais metais savaitraščio redaktorais dirbo Juozas Mačernis (1926–1927), Bronė Norvaišaitė (1926–1927), Petras Maželis (1928–1931), Kazimieras Berulis (1932–1935), Pranciškus Ramanauskas (1936), Feliksas Gureckas (1936), Vytautas Motiekaitis (1936–1938), Kazimieras Olšauskas (1936–1940).

Laikraštyje daugiausiai vietos būdavo skiriama katalikiškų organizacijų veiklai. Plačiai buvo nušviečiamas ir Bažnyčios gyvenimas. Nemažai dėmesio skirta ir aktualioms politinio, ekonominio, kultūrinio, socialinio gyvenimo bei kitoms skaityto-

jus dominusioms temoms. Šiame leidinyje, ypač paskutinįjį jo gyvavimo dešimtmetį, buvo paskelbta daug nedidelės apimties grožinės literatūros kūrinių (daugiausiai eilėraščių). Laikraštis turėjo kultūrai skirtų skyrelių. Būtent šiame leidinyje pirmiausiai pradėti buvo skelbti tekstai, parašyti žemaičių kalba (dažniausiai jie būdavo spausdinami po rubrika „Žemaitėška pastuogė“). Skatinant skaitytojus rašyti žemaitiškai, 1939 m. gruodžio 21 d. laikraščio numeryje buvo paskelbti Žemaičių tarmės proseminaro parengti Žemaičių rašybos pagrindai. Šiame savaitraštyje vyko ir diskusija žemaitiškos rašybos klausimais.

Leidinyje turėjo tokius dažnai spausdinamus skyrelius kaip „Telšių kronika“, „Savojo krašto žinios“, „Žemaičių krašto žinios“, „Žemaičių prieteliaus“, „Radio“, „Ūkis“, „Nelaimingi atsitikimai“, „Plačiame pasaulyje“ ir kt. Leidinyje buvo spausdinami ir skelbiami, reklama, radijo programa. Nemažai tekstų paskelbta Žemaitijos vietovardžių, liaudies meno, švietimo temomis. Buvo rašoma ir apie žemaičių tradicinius rūbus, tradicines kalendorines ir bažnytines šventes. Laikraščio skaitytojai būdavo skatinami domėtis ir kitų Lietuvos regionų gyvenimu. Tuo tikslu skelbtos publikacijos iš kelionių po Aukštaitiją, apsilankymų Vilniaus krašte, įspūdžiai iš Suvalkų krašto, aktualios naujienos iš uostamiesčio (beje, tiek tuo metu, tiek ir vėliau dauguma žemaičių Klaipėdą priskirdavo savo kraštui) ir kt. Abejingų nepalikdavo tokie straipsnių pavadinimai kaip „Kiekvienas lietuvis turi aplankyti Vilnių“, „Pas simpatiškus aukštaičius“, „Iš Klaipėdos ir Suvalkų“, „Pro narsiojo Margio kalną“.

Šiame laikraštyje buvo išspausdinti ir pirmieji viešai paskelbti poetų Vytauto Mačernio, Pauliaus Jurkaus, Prano Genio eilėraščiai. Čia savo kūrybą skelbė ir Paulius Drevinis, keletas kitų pradedančiųjų poetų. Plačiai buvo nušviečiama Žemaičių rašytojų sambūrio, Telšių Žemaičių teatro, Žemaičių muziejaus „Alka“ veikla. Būdavo pranešimų ir apie Telšiuose tarpukariu aktyviai veikusią „Kanklių“ draugiją. Laikraštyje nemažai pateikta ir žemaičių tautosakos pavyzdžių (daugiausiai buvo publikuojami padavimai, pasakos, patarlės, priežodžiai, mįslės, orų spėjimai, liaudies dainų tekstai).

Leidinyje savo tekstus skelbė žemaičių vyskupai Petras Maželis, Vincentas Borisevičius, Justinas Staugaitis, Pranciškus Ramanauskas, nemažai kitų aukštų Telšių ir kitų lietuviškų vyskupijų dvasininkai. Tarp aktyviausių bendradarbių buvo Plungės, Babrungo apylinkėse žemaitiškai užrašytą tautosaką skelbęs Zidorius Brutenis. Laikraštyje spaudintos ir Grigo Valančiaus, Aleksandro Vitkausko, Algimanto Žuko, Stasės Vanagaitės, Broniaus Jurgučio, Kazimiero Olšausko, daugelio kitų autorių publikacijos. Aktualu tai, kad beveik visi mažos apimties tekstai būdavo pasirašomi slapyvardžiais arba inicialais, todėl dabar šių autorių pavardes iššifruoti sudėtinga.

„Žemaičių prietelius“ tarp žemaičių buvo gana populiarus – paskutiniaisiais laikraščio gyvavimo metais jo tiražas siekė 4 000 egzempliorių.

Lietuvoje pradėjus šeiminkauti sovietams, „Žemaičių prieteliaus“ redakcija buvo priversta savo darbą nutraukti. Šį leidinį pakeitė nuo 1941 m. liepos mėnesio ėjęs visai Žemaitijai skirtas savaitraštis „Žemaičių žemė“. Jis buvo spausdinamas 1941–1944 metais.